

Jan Holeksa, Maria Wojterska, Marek Kasprówicz
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
Zakład Ekologii Roślin i Ochrony Środowiska
ul. Umultowska 89, 61–614 Poznań
j.holeksa@botany.pl

Received: 3.04.2017
Reviewed: 18.07.2017

ROZMIESZCZENIE PARKÓW NARODOWYCH A MOŻLIWOŚCI OCHRONY PEŁNEGO ZRÓŻNICOWANIA SIEDLISK LEŚNYCH W POLSCE

Distribution of national parks and possibilities of conservation
of full range of forest sites in Poland

Abstract: There are 23 national parks in Poland. The majority of them are situated in the mountains or in the north-eastern part of the country. In the vast areas of Polish lowlands forming a broad belt encompassing Ziemia Lubuska, Wielkopolska, Kujawy, Mazowsze and Lubelszczyzna there were established only two national parks: Kampinoski and Wielkopolski. Both are bordering two metropolis and both therefore facing similar problems brought about by growing agglomerations. Taking into account distribution and state of preservation of big forest complexes, three new localizations of future national parks in the lowlands were proposed, what could significantly contribute to the natural representativeness of these regions in the net of Polish national parks.

Key words: forest conservation, distribution of national parks.

Wstęp

Historia tworzenia parków narodowych w Polsce sięga 1932 roku, kiedy to powstały dwa pierwsze – Białowiecki PN i Pieniński PN. W ciągu 85 lat nie było równie długiego okresu bez pojawienia się nowego parku na mapie Polski, jak minione 16 lat, które upłynęły od utworzenia Parku Narodowego „Ujście Warty” w 2001 roku. Nawet przerwa obejmująca także II wojnę światową liczyła „tylko” 15 lat, bo już w 1947 roku restytuowano Białowiecki Park Narodowy, a na przeciwległym krańcu Polski utworzono jednostkę Lasów Państwowych o nazwie „Park Tatrzański”. Co więcej, w kontekście problematyki Konferencji warto zauważyć, że ostatni park narodowy, który chroni ekosystemy leśne, został powołany w 1996 roku, czyli ponad 20 lat temu, a jest nim Park Narodowy „Bory Tucholskie”. W powstałym w tym samym roku Narwiańskim Parku Narodowym i w ostatnim z parków narodowych, którym jest utworzony w 2001 roku Park Narodowy „Ujście Warty”, lasy zajmują znikomą powierzchnię poniżej 100 ha (Bochenek 2016).

Można w tym miejscu postawić pytanie: Czy zaprzestanie uzupełniania sieci parków narodowych przed kilkunastu laty, a parków obejmujących lasy przed

20 laty oznacza, że w naszym kraju nie ma już potrzeby powoływania albo wyczerpano możliwości tworzenia wielkopowierzchniowych obiektów służących ochronie przyrody lasów? Warto zauważyć, że problem ten dotyczy także obiektów o mniejszej powierzchni, gdyż podobną tendencję obserwuje się w odniesieniu do rezerwatów przyrody, których tempo tworzenia wyraźnie osłabło w ostatnich kilkunastu latach (Holeksa 2014; Jermaczek 2016). Niniejszy tekst jest próbą odpowiedzi na to pytanie, a jednocześnie zawiera sugestie przyszłych i potrzebnych działań mających na celu rozwój sieci polskich parków narodowych. W szczególności zwracamy uwagę na konieczność zwiększenia reprezentatywności systemu parków narodowych wobec zróżnicowania przyrodniczego obserwowanego na terenie Polski.

Rozmieszczenie polskich parków narodowych, czyli o geograficznej reprezentatywności chronionych siedlisk leśnych

Próba systemowego podejścia do lokalizacji nowo tworzonych obiektów chronionych ma długą tradycję. O racjonalnej sieci obszarów chronionych pisał Czubiński (1951) przed prawie 70 laty, w odniesieniu do rezerwatów. Racjonalna sieć rezerwatów powinna być, według tego autora, zgodna z regionalizacją przyrodniczą kraju, a zarazem uwzględniać rolę naukowo-dydaktyczną, społeczną i gospodarczą tych obiektów w skali ogólnokrajowej i lokalnej. Zwracał także uwagę, że poprzez tworzenie takiej racjonalnej sieci należy dążyć do zachowania naturalnych form krajobrazowych, decydujących o indywidualnych rysach poszczególnych krain. Uwagi profesora Zygmunta Czubińskiego dotyczą co prawda sieci rezerwatów przyrody, jednak mogą mieć, naszym zdaniem, zastosowanie do parków narodowych. Niemal 60 lat później optymalną sieć obszarów chronionych w lasach państwowych próbował opracować zespół kierowany przez M. Zalewskiego z Centrum Badań Ekologicznych PAN (Zalewski i in. 2009). Projekt ten jednak nie wyszedł poza sformułowanie teoretycznych założeń takiej sieci. O zwiększeniu reprezentatywności przyrodniczej polskich rezerwatów pisali jeszcze między innymi Denisiuk (2008), Holeksa (2014) i Jermaczek (2016). Tymczasem system polskich parków narodowych nie doczekał się takich opracowań. Wydaje się, że tworzenie parków narodowych w Polsce przynajmniej początkowo uwzględniało potrzebę reprezentatywności przyrodniczej i nawiązywało do idei Czubińskiego z 1951 roku. Do 1967 roku powstały cztery parki górskie, dwa w pasie wyżyn, trzy nizinne i dwa nadmorskie. Jednak po 85 latach tworzenia sieci parków narodowych możemy stwierdzić, że z reprezentatywnością geograficzno-przyrodniczą ma ona niewiele wspólnego.

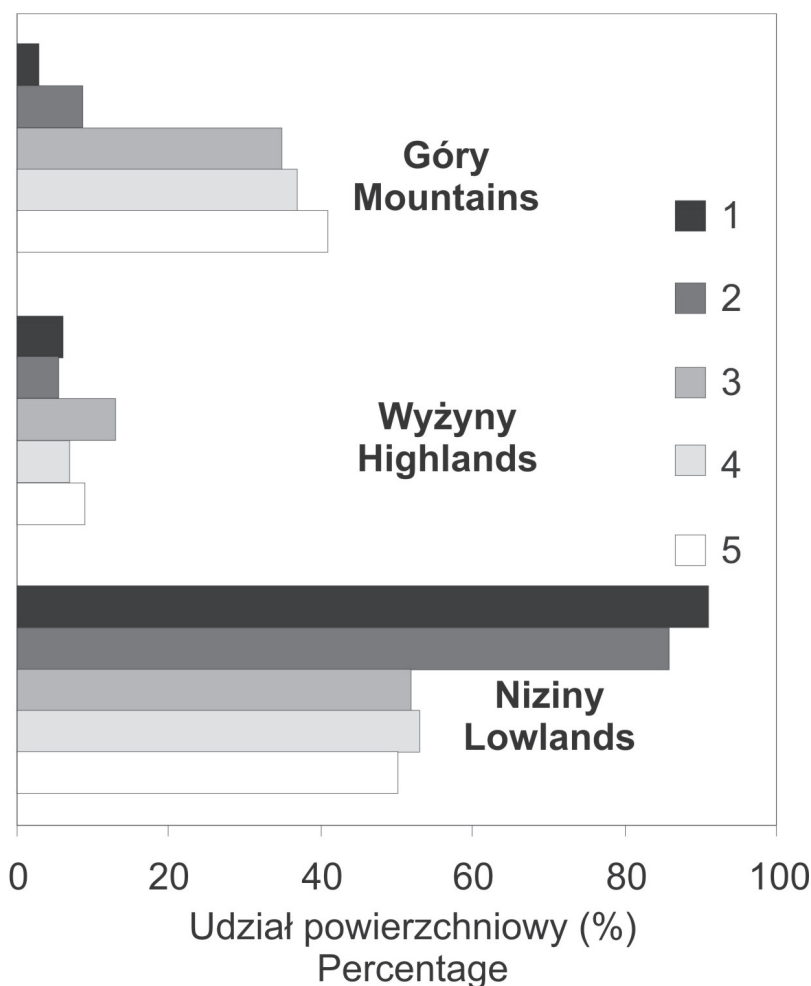
Polska jest zdecydowanie krajem nizinnym, ponieważ tereny położone poniżej 300 m n.p.m. zajmują aż 91,3% powierzchni, a obszary górskie wzniesione powyżej 500 m n.p.m. obejmują zaledwie 3,1% terytorium kraju (Bochenek

2016). Całkowicie odmienny jest udział nizinnych, wyżynnych i górskich parków narodowych w ich ogólnej liczbie. Co trzeci polski park narodowy, 8 spośród 23, jest usytuowany w górach. W części niżowej znajduje się natomiast połowa parków. Góry są zatem znacznie lepiej reprezentowane w sieci parków narodowych niż niziny. W przypadku wyżyn ich udział w ogólnej powierzchni kraju i w liczbie parków narodowych nie różni się tak bardzo, bo wynosi odpowiednio 5,6% i 13% (Ryc. 1).

W granicach niektórych nizinnych parków narodowych dominują środowiska nieleśne. Takimi są przede wszystkim parki narodowe chroniące przyrodę w dolinach rzek: Ujścia Warty, Narwiański i Biebrzański. Tymczasem aż w czterech górskich parkach narodowych: Magurskim, Babiogórskim, Gorezańskim i Gór Stołowych lasy pokrywają ponad 90% powierzchni. Wśród pozostałych tak duży udział powierzchni leśnych jest jeszcze w dwóch parkach wyżynnych: Świętokrzyskim i Roztoczańskim, i w jednym nizinym – Białowieskim. W rezultacie, lasy górskie stanowią ponad 40% wszystkich lasów chronionych w polskich parkach narodowych. Mimo że wśród siedlisk leśnych na terenie naszego kraju przeważają nizinne, które zajmują 86% wszystkich lasów. Wyżynnych i górskich jest znacznie mniej, bo odpowiednio 5,5% i 8,7% (Wielkoobszarowa... 2011).

Dużo wyższa reprezentacja górskich lasów w sieci parków narodowych jest niewątpliwie rezultatem mniejszych zmian w przyrodzie gór w porównaniu z niżem. Przede wszystkim gorsze warunki dla rozwoju rolnictwa i trudniejszy dostęp do leśnych ostępów ograniczały ich zamianę na tereny nieleśne i zmniejszały nacisk na pozyskiwanie z nich drewna. Nie bez znaczenia jest też większa różnorodność przyrodnicza gór, wyrażająca się bogatszą mozaiką siedlisk. Na niewielkim stosunkowo obszarze zaznacza się wyraźne zróżnicowanie wysokości nad poziomem morza, ekspozycji i nachylenia stoków oraz budowy geologicznej. Różnorodność siedliskowa dopełniana jest przez liczne źródłiska i gęstą sieć górskich potoków i rzek. Niektóre łańcuchy górskie są ponadto miejscem występowania gatunków o ograniczonym zasięgu geograficznym. Wszystkie te uwarunkowania kształtują niezwykle bogactwo świata roślin i zwierząt, które od dawna przyciągało uwagę przyrodników, skłaniając do zabiegania o ochronę tych wyjątkowych wartości, m.in. poprzez tworzenie parków narodowych.

Wobec tych licznych walorów obecnych w przyrodzie gór uzasadniona może się wydawać stosunkowo słabsza reprezentacja niżowych siedlisk leśnych w sieci polskich parków narodowych. Ale i tu warto zauważyć, że owa słaba reprezentacja nie obejmuje północnych i wschodnich rubieży Polski, czyli Podlasia, Suwalszczyzny, Mazur, Pojezierza Pomorskiego i Pobrzeża Bałtyku. Podobnie jak w górach, jest w tych krainach dość gęsta sieć parków narodowych. Za sprawą rozmaitych uwarunkowań historycznych zachowały się w nich rozległe i stosunkowo słabo zmienione kompleksy leśne. Dodatkowym walorem tych terenów jest urozmaicona rzeźba młodoglacjalna, z którą związane jest bogactwo siedlisk

Ryc. 1. Powierzchnia lasów i liczba parków narodowych na tle zróżnicowania wysokościowego obszaru Polski na góry (>500 m n.p.m.), wyżyny (300-500 m n.p.m.) i niziny (<300 m n.p.m.): 1 – odsetek powierzchni kraju, 2 – odsetek powierzchni wszystkich lasów, 3 – odsetek liczby parków narodowych, 4 – odsetek powierzchni parków narodowych, 5 – odsetek powierzchni lasów chronionych w parkach narodowych. Uwaga: do wyżynnych zaliczono w całości trzy parki narodowe: Ojcowski, Świętokrzyski i Roztoczański.

Fig. 1. Forest area and number of national parks on the background of altitudinal differentiation of Poland (mountains > 500 m a.s.l., highlands 300-500 m a.s.l., and lowlands <300 m a.s.l.): 1 – percentage of the country area, 2 – share of forest area, 3 – percentage of number of national parks, 4 – percentage of the area of national parks, 5 – percentage of the forest area protected in the national parks. Note: Ojcowski, Świętokrzyski and Roztoczański National Parks were regarded as highland area.

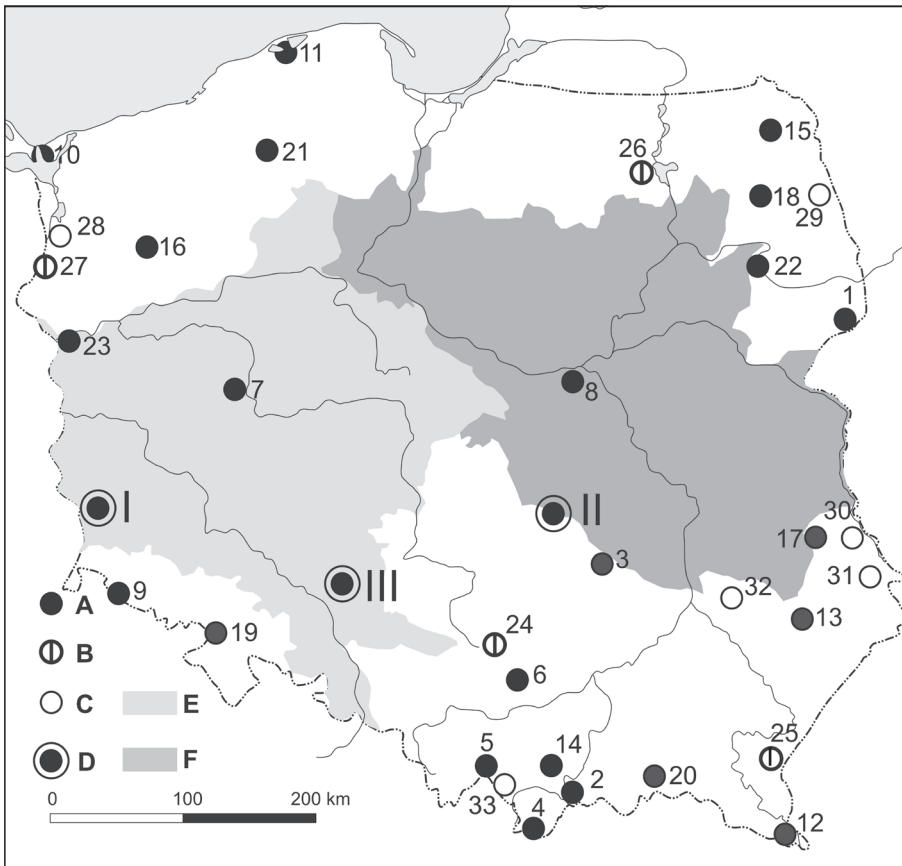
i piękno krajobrazów nie ustępujące urokom gór. Z całkowicie odmienną sytuacją mamy do czynienia na rozległych nizinach środkowej Polski oraz południowej części Pojezierza Południowobałtyckiego.

Niziny środkowej Polski zasługują na pełniejszą reprezentację w sieci parków narodowych

Rozległe niziny środkowej Polski obejmują sześć województw tworzących szeroki pas rozciągający się od lubuskiego na zachodzie poprzez wielkopolskie, kujawsko-pomorskie, łódzkie i mazowieckie po lubelskie na wschodzie (Kondracki 2002). Ziemia Lubuska wyróżnia się na tle innych części Polski najwyższą lesistością. Lasy pokrywają prawie połowę tego województwa (48,9%; Wielkoobszarowa... 2011). W pozostałych regionach Polski Środkowej lesistość jest zdecydowanie mniejsza. Najmniej lasów jest na ziemi łódzkiej, bo pokrywają one zaledwie 21% tego województwa. Niewiele więcej lasów jest na Lubelszczyźnie (22,8%), Mazowszu (22,6%) i w kujawsko-pomorskim (23,3%; Wielkoobszarowa... 2011).

Jedno spojrzenie na mapę Polski przedstawiającą rozmieszczenie parków narodowych wystarczy, aby dojrzeć rozległą lukę w systemie ochrony przyrody w naszym kraju (Ryc. 2). Na rozległych nizinach środkowej Polski utworzono zaledwie dwa parki narodowe: Kampinoski i Wielkopolski. Oba są położone w bliskim sąsiedztwie wielkich ośrodków miejskich, i oba w związku z tym borykają się z podobnymi problemami powodowanymi przez rozrastające się aglomeracje.

Przez wieki przyroda nizinnych i równinnych terenów była poddawana silnej presji antropogenicznej, a jej różnorodność została znacznie okrojona przez rolnictwo, które zajęło żyzniejsze gleby. Czy wobec tego tereny te nie są warte ochrony na dużej powierzchni w parkach narodowych? A może zupełnie wystarczy utworzenie niewielkich rezerwatów chroniących najlepiej zachowane i niewielkie fragmenty lasów niżowych? System obejmujący niemal tysiąc małych i średnich rezerwatów leśnych o wielkości od kilku do kilkuset hektarów, był tworzony w ciągu ostatnich kilkudziesięciu lat (Holeksa 2014). Jednak rola parku narodowego i rezerwatu przyrody jest inna, co wynika chociażby z zapisów Ustawy o ochronie przyrody z 2004 roku. Otóż w przypadku rezerwatów przyrody ustawodawca zwraca przede wszystkim uwagę na obszary zachowane w stanie naturalnym lub mało zmienionym (Art. 13.1). W jednym i drugim przypadku chodzi o obszary „wyróżniające się szczególnymi wartościami przyrodniczymi, naukowymi i kulturowymi”. Ważnym uzupełnieniem zadań już tylko w odniesieniu do parku narodowego jest przywracanie właściwego stanu zasobów i składników przyrody oraz odtworzenie zniekształconych siedlisk przyrodniczych, siedlisk roślin, zwierząt lub grzybów (Art. 8.2). Zatem niekoniecznie park narodowy powinien być tworzony tylko na obszarach mało zmienionych pod wpływem presji

Ryc. 2 / Fig. 2. Parki narodowe w Polsce / *National parks in Poland*. A – istniejące parki narodowe (numeracja wg roku utworzenia) / *existing national parks (numbers according to the year of establishment)*: 1 – Białowiecki, 2 – Pieniński, 3 – Świętokrzyski, 4 – Tatrzański, 5 – Babiogórski, 6 – Ojcowski, 7 – Wielkopolski, 8 – Kampinoski, 9 – Karkonoski, 10 – Woliński, 11 – Słowiński, 12 – Bieszczadzki, 13 – Roztoczański, 14 – Gorczański, 15 – Wigierski, 16 – Drawieński, 17 – Poleski, 18 – Biebrzański, 19 – Górze Stołowych, 20 – Magurski, 21 – Borów Tucholskich, 22 – Narwiański, 23 – Ujście Warty; B – parki narodowe proponowane, dla których przygotowano projekty / *proposed national parks with completed projects*: 24 – Jurajski, 25 – Turnicki, 26 – Mazurski, 27 – Dolina Dolnej Odry; C – parki narodowe proponowane, dla których nie sporządzono projektów (za Partyką 2010) / *proposed national parks without projects (after Partyka 2010)*: 28 – Szczeciński, 29 – Knyszyński, 30 – Sobiborski, 31 – Chełmski, 32 – Janowski, 33 – Orawski; D – parki narodowe proponowane w niniejszym artykule / *national parks proposed in this article*: I – Borów Dolnośląskich, II – Puszczy Pilickiej, III – Puszczy Śląskiej; E i F regiony geobotaniczne wg Matuszkiewicza 1993 / *E and F geobotanical regions acc. to Matuszkiewicz (1993)*: E – Dział Brandenbursko-Wielkopolski / *Brandenburg – Wielkopolska Division*, F – Dział Mazowiecko-Poleski / *Mazowsze – Polesie Division*.

gospodarczej, z czym mamy do czynienia zwłaszcza na południu i na wschodzie naszego kraju. Warto przy tym zauważyć, że w kilku istniejących parkach narodowych większość lasów została mocno zmieniona przez gospodarkę leśną i jest daleka od przyjętych kryteriów naturalności. Takimi są parki narodowe w Górach Stołowych i Borach Tucholskich, a także parki narodowe położone niedaleko Warszawy i Poznania. Bardzo dobrze się stało, że zostały one powołane, mimo niewielkiego udziału lasów, które można by uznać za naturalne bądź zbliżone do naturalnych, ponieważ istotnie uzupełniają system parków narodowych w naszym kraju.

Skoro ważnym zadaniem parku narodowego jest przywrócenie przyrodzie cech, które posiadała zanim została zmieniona przez człowieka, to w momencie jego utworzenia przyroda nie musi być „w stanie naturalnym lub mało zmienionym”, choć powinna wyróżniać się, jak formułuje to Ustawa, „wartościami przyrodniczymi, naukowymi, społecznymi, kulturowymi i edukacyjnymi”. Można ów „naturalny” stan przywracać za pomocą odpowiednich zabiegów z zakresu ochrony czynnej, a jeszcze lepiej zdać się na zjawiska kształtujące ją bez udziału człowieka. Po kilkudziesięciu latach, bo co najmniej taka perspektywa czasowa powinna być uwzględniana w ochronie leśnej przyrody, ekosystemy leśne słabo dziś przystające do naszej wizji „naturalności” nie będą różniły się od lasów stawianych obecnie za jej wzór.

Dotychczasowe propozycje uzupełnienia sieci parków narodowych w Polsce skrzętnie omijały niziny Polski Środkowej. Według Partyki (2010) w ostatnich latach proponowano utworzenie aż dziesięciu nowych parków narodowych, z których jeden, Podziemny Park Narodowy – Kopalnia Soli Wieliczka, ma przede wszystkim charakter kulturowy. Wśród pozostałych propozycji nowych parków narodowych dla trzech opracowano projekty: Jurajskiego koło Częstochowy (Hereźniak 1996), Mazurskiego na Pojezierzu Mazurskim (Worobiec 2009) i Turnickiego na Pogórzu Przemyskim (Dembek i in. 2014). Ani Partyka (2010), ani Olaczek (2014–2015) nie wspominają o projekcie parku narodowego w dolinie dolnej Odry, który był przygotowany przez Jasnowskich (Jasnowska 2001, Jasnowski 2002). Lokalizacje pozostałych sześciu proponowanych parków narodowych podanych przez Partykę (2010) są następujące: Puszcza Bukowa pod Szczecinem, Puszcza Knyszyńska, dwie lokalizacje na Polesiu w okolicach Sobiboru i w okolicach Chełmu, Lasy Janowskie w Puszczy Solskiej i Kotlina Orawska (Partyka 2010). Każdy z proponowanych parków narodowych byłby cennym i ważnym elementem powiększonej sieci parków narodowych, zwłaszcza, że obejmuje ona obecnie zaledwie jeden procent powierzchni Polski. Jednak wszystkie propozycje dotyczą regionów, w których już wcześniej utworzono parki narodowe (Ryc. 2). Tymczasem ani jedna z tych licznych propozycji nie dotyczy rozległych nizin w środkowej Polsce.

Warto zatem zastanowić się, czy poza sąsiedztwem Warszawy i Poznania są na rozległych nizinach środkowej Polski inne miejsca, wobec których warto byłoby rozważyć utworzenie kolejnego parku narodowego. Przyroda na nizinach środkowej Polski nie wyróżnia się wieloma specyficznymi elementami. Można jednak stwierdzić, że jest to centrum występowania świetlistej dąbrowy i subatlantyckiego boru sosnowego, a w zachodniej części niżu koncentrują się stanowiska kwaśnych dąbrów z klasy *Quercetea robori-petraeae* i grądu środkowoeuropejskiego (Matuszkiewicz i in. 2012). Przez Polskę Środkową przebiegają ponadto ważne granice fitogeograficzne. Dwa znaczące gatunki lasotwórcze – jodła pospolita i świerk pospolity – posiadają tu północne granice występowania. Podobne rozmieszczenie ma lipa szerokolistna. Z kolei inny gatunek lasotwórczy, jakim jest buk zwyczajny, oraz zyskujący na znaczeniu w lasach jawor osiągają wschodni kres występowania (Matuszkiewicz i in. 2012). Przez niż polski przebiega też wschodnia granica zasięgu klonu polnego. W podziale geobotanicznym zaproponowanym przez Matuszkiewicza (1993) interesująca nas część Polski została wyodrębniona w postaci Działu Brandenbursko-Wielkopolskiego na zachodzie i Działu Mazowiecko-Poleskiego na wschodzie. Już to krótkie przypomnienie zjawisk fitogeograficznych pozwala stwierdzić, że niż środkowopolski nie jest rozległym obszarem o słabym zróżnicowaniu warunków przyrodniczych. Mamy na nim do czynienia z wyraźnymi gradientami warunków klimatycznych z zachodu na wschód (temperatura) i z południa na północ (wielkość opadów), które kształtują rozmieszczenie poszczególnych gatunków drzew i całych zespołów roślinnych – nie tylko lasów ale także innych składników rodzimej przyrody.

Gdzie utworzyć nowe nizinne parki narodowe?

Biorąc pod uwagę rozmieszczenie dużych kompleksów leśnych i stan ich zachowania, proponujemy rozważyć na potrzeby niniejszego krótkiego opracowania, które zaledwie sygnalizuje problem ograniczonej przyrodniczej reprezentatywności sieci parków narodowych, trzy lokalizacje uzupełniające jej dotychczasowy stan.

Pierwszą z tych lokalizacji są Bory Dolnośląskie, które stanowią największy, zwarty kompleks leśny w naszym kraju, o powierzchni ponad 150 tys. hektarów, usytuowany na Nizinie Śląskiej. Na jego obszarze można byłoby utworzyć park narodowy sporych rozmiarów, obejmujący w większości obszary leśne, ale także układy przyrodnicze w dolinie sporej rzeki – Nysy Łużyckiej, torfowiska i inne tereny podmokłe. Wśród lasów największe powierzchnie zajmują bory, od bagiennych po suche, na sporych powierzchniach obecne są także siedliska kwaśnych dąbrów, za to niewiele miejsca zajmują grądy (Matuszkiewicz 1995). Na terenie Borów Dolnośląskich utworzono już kilka rezerwatów i wyznaczono kilka obszarów Natura 2000. Chronią one siedliska

leśne i nieleśne typowe dla tego obszaru. Bory Dolnośląskie usytuowane są w najcieplejszej części naszego kraju i otrzymują znaczną ilość opadów (Zaręba 1986). Podobne warunki siedliskowe panują w dwóch innych rozległych kompleksach leśnych zachodniej Polski, a mianowicie w Borach Zielonogórskich i Puszczy Rzepińskiej. Pierwszy z wymienionych jest nawet bardziej rozległy od Borów Dolnośląskich (Zaręba 1986), jednak lasy nie tworzą w nim tak zwartej pokrywy.

Jako kolejną lokalizację wskazujemy Puszczę Pilicką w Polsce Środkowej, nazywaną też Lasami Spalskimi. Zajmuje ona 52 tys. hektarów po obu stronach doliny Pilicy, która płynie przez ich środek (Zaręba 1986). Już dzisiaj są one w dużej części objęte ochroną w postaci Spalskiego Parku Krajobrazowego Puszczy Pilickiej. Na ich obszarze wytyczono osiem rezerwatów leśnych chroniących przede wszystkim lasy grądowe, a obok nich olsy, łęgi i niewielkie powierzchnie boru świeżego i boru mieszanego. Na szczególną uwagę zasługuje zagrożona dąbrowa świetlista, która w regionie łódzkim nadal spotykana jest na dość licznych stanowiskach, a na mapie potencjalnej roślinności naturalnej zajmuje znaczne powierzchnie (Matuszkiewicz 1995). Planowane jest utworzenie kolejnych rezerwatów (Olaczek 2008; Kurowski i in. 2015). O ile w pierwszej lokalizacji przeważają siedliska borowe, to w drugiej znaczne powierzchnie zajmują żyźniejsze siedliska lasów liściastych i lasów mieszanych.

Trzecią lokalizacją wartą rozpatrzenia jest Puszcza Śląska na północy Opolszczyzny. W odróżnieniu od dwóch poprzednich ta lokalizacja była już proponowana (Hebda i in. 2016). Autorzy cytowanego opracowania sugerują utworzenie parku narodowego w lasach Stobrawsko-Turawskich, które stanowią obecnie część Stobrawskiego Parku Krajobrazowego. Wśród walorów przyrodniczych tego terenu wymieniają bardzo wysoką lesistość, różnorodność siedlisk leśnych i nieleśnych – od podmokłych związanych z dolinami rzek po wydmy śródładowe. Wśród zbiorowisk leśnych największe powierzchnie zajmują bory sosnowe – od boru bagiennego po bór świeży. Są tu również grądy i buczyny, a z dolinami rzek związane są łęgi i olsy. Jest tu reprezentowana cała gama siedlisk łęgowych: jesionowo-olszowych, jesionowo-wiązowych i wierzbowo-topolowych (Hebda i in. 2016). O dobrym stanie zachowania części lasów świadczy utworzenie czterech rezerwatów leśnych.

Zapewne te trzy lokalizacje nie wyczerpują możliwości utworzenia nowych parków narodowych na rozległych polskich nizinach. Warto byłoby bliżej przyjrzeć się pod tym kątem Dąbrowom Krotoszyńskim na południu Wielkopolski (Danielewicz 2016), Lasom Milicko-Ostrzeszowskim na pograniczu Wielkopolski i Dolnego Śląska, Puszczy Kozienickiej na południu Mazowsza (Zielony i in. 2008), Puszczy Białej we wschodniej części Mazowsza (Dobrowolski i Krzyżkowiak 1989), Lasom Łukowskim na Wysoczyźnie Siedleckiej oraz niektórym innym bardziej lub mniej rozległym kompleksom leśnym, które mogłyby pomieścić chronio-

ny obszar o wielkości od kilku do kilkunastu tysięcy hektarów. Uważamy, że bez powołania nowych parków narodowych na niżu środkowopolskim przyrodnicze dziedzictwo naszego kraju nie będzie w pełni chronione. Polski niż zasługuje na to, aby mieć swoją odpowiednią reprezentację w sieci parków narodowych.

Literatura

- Bochenek D. (red), 2016. Ochrona środowiska Environment 2016. Główny Urząd Statystyczny, Warszawa.
- Czubiński Z. 1951. O racjonalną sieć rezerwatów przyrody Pomorza. *Chrońmy Przyrodę Ojczystą* 7(11/12): 13–40.
- Danielewicz W. (red.) 2016. Dąbrowy Krotoszyńskie – monografia przyrodniczo-leśna. Oficyna Wydawnicza G&P Poznań.
- Dembek W., Melke R., Michalski M., Przewoźny M. 2014. Potrzeba utworzenia Parku Narodowego Pogórza Karpackiego. W: Z. Mirek, A. Nikel (red.), *Ochrona przyrody w Polsce wobec współczesnych wyzwań cywilizacyjnych*. Komitet Ochrony Przyrody Polskiej Akademii Nauk, Kraków, s. 101–113.
- Dobrowolski K.A., Krzyśkowiak A. 1989. Świat roślin i zwierząt lasów oraz wód Puszczy Białej. W: J. Kazimierski (red.), *Brok i Puszcza Biała – środowisko geograficzne, kulturowe i przyrodnicze*. Towarzystwo Przyjaciół Broku, Ciechanów, s. 458–539.
- Hebda I., Kłys G., Nowak A. 2016. O utworzenie parku narodowego „Puszcza Śląska”. *Acta Geographica Silesiana* 21: 41–49.
- Hereźniak J. 1996. *Tworzymy Jurajski Park Narodowy*, wyd. Wydział Ochrony Środowiska. Urząd Wojewódzki, Częstochowa.
- Holeksa J. 2014. Konserwatorska ochrona przyrody w lasach – stan i perspektywy. W: Z. Borowski, K. Rykowski (red.), *Ochrona. Lasy i gospodarka leśna jako narzędzia kształtowania środowiska naturalnego i ochrony przyrody*. Materiały czwartego panelu ekspertów w ramach prac nad Narodowym Programem Leśnym, Sękocin Stary, 24 czerwca 2014, s. 37–67.
- Jasnowska J. 1991. Polsko-niemiecki Park Narodowy „Dolina Dolnej Odry” jako nowatorska koncepcja międzynarodowego obiektu pod ochroną prawną. *Zeszyty Naukowe AR Szczecin*, 149, *Rolnictwo* 51: 3–9.
- Jasnowski M. 2002. Studium projektowe utworzenia polsko-niemieckiego parku narodowego doliny dolnej Odry. W: J. Jasnowska (red.), *Dolina Dolnej Odry*. Szczecin, Szczecińskie Towarzystwo Naukowe.
- Jermaczek A. 2016. Ochrona rezerwatowa w Polsce – czy dokądś zmierzamy? *Przegląd Przyrodniczy* 27(4): 3–17.
- Kondracki J. 2002. *Geografia regionalna Polski*. PWN, Warszawa.
- Kurowski J.K., Kierdrzyński M., Wypych P., 2015. *Spalski Park Krajobrazowy*. Wyd. Zespół Parków Krajobrazowych Województwa Łódzkiego.
- Matuszkiewicz J.M. 1993, *Krajobrazy roślinne i regiony geobotaniczne Polski*, *Prace Geograficzne IGiPZ PAN*, 158, 107 s.
- Matuszkiewicz J.M., Sikorski P., Szwed W., Wierzba M. 2012. *Lasy i zarośla*. PWN, Warszawa.

- Matuszkiewicz W., Faliński J.B., Kostrowicki A.S., Matuszkiewicz J.M., Olaczek R., Wojterski T. 1995. Potencjalna roślinność naturalna Polski. Mapa przeglądowa 1:300 000. Arkusze 1–12, Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN, Warszawa.
- Olaczek R. 2008. Skarby przyrody i krajobrazu Polski. Multico, Warszawa.
- Olaczek R. 2014–2015. Rola i zadania badań leśnych w ochronie przyrody w lasach. Biuletyn Komitetu Ochrony Przyrody Polskiej Akademii Nauk vol. 5–6/2014–2015: 195–206.
- Partyka J. 2010. Ruch turystyczny w polskich parkach narodowych. *Folia Turistica* 22: 9–23.
- Szafer W. 1972. Podstawy geobotanicznego podziału Polski. W: W. Szafer, K. Zarzycki (red.), Szata roślinna Polski, Tom II. PWN, Warszawa.
- Wielkoobszarowa inwentaryzacja stanu lasów w Polsce. Wyniki za okres 2006–2010. Etap 2.2.1.b. Sękocin Stary 2011.
- Worobiec K.A. 2009. Park narodowy – szansa dla Mazur. *Dzkie Życie* 10/184.
- Zalewski M., Referowska-Chodak E., Dudek D. 2009. Projekt optymalizacji sieci obszarów chronionych w lasach państwowych. *Studia i Materiały Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej* R.11. Zeszyt 2(21): 226–234.
- Zaręba R. 1986. Puszcze, bory i lasy Polski. Wyd. III, PWRiL, Warszawa.
- Zielony R., Kacprzak P., Kurowski M. 2008. Puszcza Koziennicka jako obiekt badań i edukacji ekologicznej. *Studia i materiały Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej*, R. 10, zesz. 3 (19): 70–81.

Summary

The youngest of the 23 Polish national parks “Ujście Warty” was created 16 years ago, and the last national park protecting forest ecosystems the “Bory Tucholskie” NP has been established more than 20 years ago. It does not mean, that in Poland the possibilities of protection of large areas of forests have been exhausted. In our country there is still lacking a rational system of a net of national parks. Every third is situated in the mountains, in spite of the fact that they cover only 3,1% of our territory. The mountain forests constitute over 40% of all forests protected in Polish national parks. Similar, relatively dense network of national parks on the lowland occurs only in the northern and eastern parts of Poland, where extensive forest complexes of the nature are preserved.

In the vast areas of Polish lowlands forming a broad belt encompassing Ziemia Lubuska, Wielkopolska, Kujawy, Mazowsze and Lubelszczyzna there were established only two national parks: Kampinoski and Wielkopolski. Both are bordering two metropolis and both are therefore facing similar problems brought about by growing agglomerations. Taking into account distribution and state of preservation of big forest complexes, three new localizations for future national parks in the lowlands were proposed, what could significantly contribute to the natural representativeness of these regions in the net of Polish

national parks. They are: (A) Bory Dolnośląskie, the biggest compact forest area in our country covering over 150 000 ha, situated in the Silesian Lowland, (B) Puszcza Pilicka, (Spała forests) – 52 000 ha of forests in central Poland and (C) Stobrawa-Turawa Forest (over 50 000 ha) in the northern part of Opole region, which constitutes nowadays a part of a landscape protection park. Only creation of new national parks in the Polish lowlands can assure the integral protection of our natural heritage.